

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה (כג,א). וז"ל הרמב"ן, לשון רש"י לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כבת כ' לחטא ובת כ' כבת ז' ליופי. וכן כתב בשני חיי אברהם. ואין מדרשו זה נכון שהרי בשני חיי ישמעאל נאמר כשני חיי אברהם בשוה וכו', ומה שאמרו בב"ר בת ק' כבת כ' לחטא לא דרשו כן אלא מיתור הלשון שחזר ואמר שני חיי שרה כו' ולא דרשו כן באברהם. עכ"ל הרמב"ן.

ול"נ פשוט שדקדוקם של רז"ל הוא מגוף הדבר שמנה הכתוב שנותיה של שרה, שלא מצינו כן בכל התורה כולה שימנה הכתוב שנותיהן של נשים, וכמו שכבר עמדו על כך בזהר (בראשית קכא:) וכן הרשב"ם בפירושו כאן.

והנה ראיתי מי שהגיה בלשון המדרש בת ק' כבת כ' ליופי, ובת כ' כבת ז' לחטא והיא נראית הגהה נכונה מאד. (ועיין במת"כ שמשמע מלשונו שהיו לפניו חלופי גרסאות בזה).

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה (כג,א). במדרש (פרשה נ"ה ג'), ר"ע היה יושב ודורש, והציבור מתנמנם. ביקש לעורר, אמר מה ראתה אסתר שתמלוד על קב"ז מדינה, אלא תבא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שהיתה קב"ז שנה ותמלוד על קב"ז מדינות.

המאמר תמוה ואומר דרשני. וכבר רבו הדברים בזה במפרשים. ונראה לפרש כך, דהנה ארז"ל (שמו"ר פרשה א' א') ששרה היתה גדולה מאברהם, וקשה הא קמן שכל השבח בתורה ולדורות הכל לאברהם ולא לשרה.

והענין, כי אברהם הגיע למעלתו בהדרגה, וכל יום הוסיף במעלה, בן ג' שנים התחיל לחשוב ולשוטט במחשבתו להכיר בוראו, וכשהיה בן מ' השלים להכירו (כ"מ פ"א מהל' ע"ז ה"ג), ונתנסה בעשרה נסיונות, דהיינו שבכל נסיון הוסיף מעלה. משא"כ שרה היתה במעלתה מתחלה ועד סוף, בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז'. וכמ"ש בב"ר בריש הפרשה, ד"א יודע ה' ימי תמימים זו שרה שהיתה תמימה במעשיה כהדא עגלתא תמימה. והיינו שהיתה אמונתה תמימה ולא ע"י חקירה כאברהם (והמפרשים שם לא עמדו על הפשט). והנה בערך הימים הקודמים נמצאת שרה חשובה מאברהם, שאצלו היו הקודמים פחותים במעלה ואילו היא כבר היתה במעלתה, משא"כ בימים הבאים נתעלה אברהם הימנה.

והנה באחשוורוש אמרו בגמ' (מגילה יא.) בתחלה מלך על ז' ולבסוף מלך על כ' ולבסוף מלך על מאה. ובמדרש (מ"ר אסתר א, ז), נטל אוכלוסין מז' וכבש כ', נטל אוכלוסין מכ' וכבש ק', משא"כ אסתר מלכה מיד על קב"ז מדינה בלא הדרגה. וזהו שאמרו, תבא בתה של שרה שזכתה למעלתה מיד בלא הדרגה, בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז', ותמלוד על קב"ז מדינה בלא הדרגה.

ואברהם זקן בא בימים וה' ברח את אברהם בכל (כד, א).

ארז"ל (ב"ב מז.) בת היתה לו. הענין כמ"ש שלא שלט בו יצה"ר מדכתיב ביה בכל (שם יז.) וא"י בזהר (תיקו"ז דף כט:) מאן דקטל לחיוויא יהבין ליה ברתא דמלכא.

ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו שים נא ירך תחת ירכי (כד, ב).

ב' במסורה המושל, חדא הכא, ואידך אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנה (קהלת י, ד).

הענין עפ"מ"ש הכלי יקר כאן, המושל בכל אשר לו, פי' מסתפק במה שיש לו ושמה בחלקו, לאפוקי מאותו אשר לא ישליטנו האלקים לאכול ממנו, וז"ש אם רוח המושל וגו' מקומך אל תנה.

^א וזה כלל גדול בכל כיו"ב, וכן בעשרה מאמרות וז' ימי בראשית כתבו הקדמונים שאין זה מספר של שכנות שזה כזה, אלא כל אחד נעשה הכשר והכנה לבא אחריו.

ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו שים נא ירך תחת ירכי (כד, ב).

תחת ירכי – לפי שהגשע לריך קטול כידו חפץ של מלוא, כגון ספר תורה או תפילין, והמילה היתה מלוא ראשונה לו ונאלץ לו על ידי לער והיתה חביבה עליו ונטלה (רש"י).

וביאור הענין, כי כל ענין שליחותו של אליעזר היה שלא לקחת אשה מבנות כנען, והרי זה היה כל ענין ברית המילה לברית ברית עם אברהם להתייחד מאו"ה, וכמ"ש (יז, ז) והקימותי את בריתי וגו' להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו, וארז"ל (יבמות ק, ב) דחכי א"ל הקב"ה לאברהם לא תנסב נכרית ושפחה דלא ליזל זרעך בתרה. וזמ"ש נמי אמרי בעירובין (יט.) דהבועל נכרית נמשכת ערלתו ואע"ה לא מבשקר ליה. ולכן השביעו במילה.

והנה כתיב (כד, ה) ההשב אשיב את בנך וגו' ויאמר אליו אברהם וגו' ה' אלהי השמים וגו' ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן וגו' הוא ישלח מלאכו וגו'. פי' שהרי באותה כריתת ברית שנאסר לי ליקח נכרית באותה ברית עצמה הוכמחה לי הבטחה הארץ, וא"כ ודאי שהקב"ה ישלח מלאכו לפניך שלא יצטרך בני לעזוב את הארץ.

והנה "הוא ישלח מלאכו לפניך" ר"ת מילה שבוכות ברית המילה ישלח מלאכו.

ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם (כד, ז).

ולא אמר ואלהי הארץ ולמעלה אמר ואשביעך וגו' (רש"י).

וי"ל דבענין היוזוג יש ב' חלקים אחד בידי אדם ואחד בידי שמים (ובזה מיושב קו' הרמב"ם באגרותיו איך שייך זיווג מן השמים הרי ניתנה בחירה, וע"ע רפ"ג דכתובות אריה וגנבי ביד"ש וצינים ופחים ביד"א שלחבול בעצמו מסור לגמרי בידו, אבל בידי אחר יש אפשרות שלא יצליח חברו להזיקו וחלק זה מסור בידי שמים, ואמר לו אברהם שעליך לעשות מאי דמפקדת, ומה שנוגע לחלק השמים במחנני שה' אלהי השמים יהיה בעזרך ויצליח דרכך.

והנה אליעזר אמר ואבא היום אל העין ר"ת שם גושפנקא דחתם ביה שמיא וארעא שהוא ר"ת את השמים ואת הארץ, אלא שהוא הפוך, דהיינו את הארץ קודמים לר"ת את השמים, לומר שהוא כבר עשה את שלו ואח"כ ה' יצליח דרכו.

ויקה העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וכל טוב אדוניו בידו (כד, י).
ב' במסורה וכל טוב, חדא וכל טוב אדוניו בידו, ואידך וכל טוב דמשק (מלכים ב' ה, ט).

וביאור הענין כי הנה כתב רש"י שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו. והנה כתב הרמב"ן עה"פ המושל בכל אשר לו שאליעזר היה אפוטרופוס על כל נכסיו של אברהם, נמצא א"כ שלא היה צריך לכתוב בשטר מתנה אלא אליעזר גרידא, וכמ"ש הוא אדוני, וכתבו המפרשים דיצחק כבר היה אדוני משום השטר, ולפמ"ש"נ באמת לא כתב בשטר רק שנמסר לו אליעזר.

וז"ש וכל טוב אדוניו בידו ומאי ניהו שטר מתנה על דמשק אליעזר היינו וכל טוב דמשק.

ובה אדע כי עשית חסד עם אדני (כד, יד).

ג' במסורה ובה, חדא הכא, ואידך ובה יחסו עניי עמו (ישעיהו יד, לב), ואידך ובה אבן יקרה (דהי"א כ, ב).

יבואר עפ"מ"ש בכ"י דרשות (דרוש ל"ט) בענין אבן טובה שהיתה תלויה לאאע"ה בצוארו. והנה רבקה היה לה ג"כ ענין זה (של אהבת צדק

ותשנא רשע שהוא ר"ת צואר, וזהו האבן טובה וכמ"ש ורבקה אוהבת את יעקב ונע"ד"ש יוחן רשע כל למד צדק דקאי על עשו (כדאי' מגילה ו). ש"מ שעשו רשע ויעקב צדק והיינו אבן יקרה). וז"ש אם יש בה ב' דברים א. ובה יחסו עניי עמי היינו הכנסת אורחים, ב. ובה אבן יקרה היינו אותה אבן טובה של אאע"ה, אז ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני.

ובה אדע כי עשית חסד עם אדני (כד, יד).

הנה אליעזר התפלל ובה יודע כי עשית חסד עם אדני, ואח"כ (פס' כז) כשהודה לה' אמר אשר לא עזב חסדו ואמתו, ולבסוף בספורו הוא אומר (פס' מח) שהודה אשר הנחני בדרך אמת ולא הזכיר חסד כלל, ולבסוף הוא אומר (פס' מט) אם ישכם עושים חסד ואמת את אדני.

והנראה דאברהם בציווי לאליעזר הקפיד רק על משפחה, ואליעזר תלה בתפילתו חסד הנערה. ורש"י הרגיש בזה ופי' ובה אדע כי עשית חסד אם תהיה ממשפחתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד. והענין כי אמת פירושו מקיים הבטחתו (כפירש"י), וההבטחה לאברהם היתה רק על משפחה, ואליעזר התחמד מעצמו לבקש שתהיה הוגנת ובעלת חסד, וד"ז מכונה חסד. וזהו שביקש על חסד ולבסוף יצאו ב' הדברים יחד גם שהייתה בעלת חסד וגם ממשפחתו, והודה על חסד ואמת. אבל להם כמוכח לא רצה להדגיש עניין המעלה המיוחדת שמצא ברבקה, שלכך שינה נמי ואמר ואשאל אותה ואח"כ ואתן, ולא סיפר שמרוב התפעלותו מהחסד לא המתין עד ברור ענין המשפחה, ולכן גם כאן הדגיש את האמת לקחת בת אחי אדוני לבנו שזה ענין אמת כנ"ל. ולבסוף אמר שבשדוד זה יש גם חסד וגם אמת. ואם לא תרצו אפנה על ימין ועל שמאל לחפש או חסד או אמת.

והנה בגמ' חולין (צה:) כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם אינו נחש. וברמב"ם (פ"א מע"ז ה"ד) פסק נמי דמה שעשה אליעזר הוי ניהוש. ובראב"ד שם השיג איך חשב על צדיקים כמותם עברה. ובאמת צ"ע אם אליעזר כהן מידת החסד אמאי הוצרך לניהוש.

והנראה דחז"ל (בר"ר פנ"ט ה') דרשו על אליעזר כנען בידו מאזני מרמה שהיה יושב ומשקיל את בתו ראווה היא או אינה ראווה. וצ"ב אם היה יושב ושוקל א"כ זהו טוב. וצ"ל דהשיקול אינו מועיל כאשר המאזניים הם מאזני מרמה. והטעם שבידו מאזני מרמה כיון שהוא בחינה של עבד. ולכן פחד אליעזר ועשה ופעל ע"י ניהוש ותפילה והשליך יתבו על ה'.

ובגמ' סוכה (לא.) ההיא סבתא דאתאי לקמיה דרב נחמן אמרה ליה ריש גלותא וכולהו רבנן דביה ריש גלותא בסוכה גזולה הוו יתבי צווחה צווחה ולא אשגה בה רב נחמן אמרה ליה איתתא דהו"ל לאבוה ש"ח עבדי צווחי קמייכו ולא אשגחיתו בה וכו'. ופרש"י דקאי על אברהם אבינו. ותימה דהרי אמר"ל שזה היה רק אליעזר שהוא בגימטריה ש"ח וכמו שפירש"י עה"ת. וי"ל שאליעזר היה דולה ומשקה מתורת רבו, ומה תורה מצינו באליעזר, דאליעזר הלך להתקוטט עם שופטי סדום (סנהדרין קט:). ואמרו חז"ל (ל"ק פכ"ד ס' נ"ד) כצינת שלג ביום קציר ציר נאמן לשולחיו זה אליעזר, וכמשנ"ת שהיה לו יושר לבב שמתוך שראה שעלול לגעת או ליכשל בנגיעה השליך יתבו אל ה', וזהו שמענה ההיא סבתא כנגד רב נחמן דאליעזר ששינה מדינו חשש על שיקול דעתו, ואילו ר"נ מחמת נגיעה וקריבה אל תלמידיו לא אשגה בה כלל.

במק"א כתב רבינו בד"א קצת:

והנראה דחסד פירושו מה שאדם עושה לטובת זולתו מצד הטובה. ואילו אמת פירושו דבר שישיר מצד הטבע.

ומעתה א"ש היטב, כי מוקדם (כד, יג) כשביקש הנה אנכי נצב על עין המים והיה הנערה אשר אומר אליה וגו' דהיינו שהיא טובה וחסודה, ולא הזכיר ענין המשפחה וכתבו המפרשים שבאמת אברהם לא הזכיר משפחה רק אליעזר אמר כן להגדיל המופת, לכן אמר רק ועשה חסד, וכן ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני. והיינו הטובה עם אברהם. אולם אח"כ

(כד, כג) כששאלה בת מי את ונדע לו שהיא ממשפחת אברהם אז אמר ברוך ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו, שהדבר נכון אף מצד הטבע, שהרי היא גם ממשפחתו, וזהו שסיים אנכי בדרך נחני ה' בית אחי אדוני. אולם כשסיפר לפניו המעשה לא רצה לעשות עיקר מענין החסד אלא עשה עיקר מענין האמת שהוא הנאה גם להם, ומח"ט שינה באמת את חסדו ואמר (כד, מז) ואשאל אותה בת מי את ורק אח"כ ואשם הנזם וגו' ויכבר עמד רש"י ע"ז, ולמש"נ א"ש. ולכן אמר ואברך את ה' וגו' אשר הנחני בדרך אמת לקחת את בת אחי אדוני לבנו לומר שזהו העיקר אצלו.

ולבסוף אמר להם אם ישכם עושים חסד ואמת את אדני הגידו לי ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל, היינו שאמר להם כי בנתינת רבקה ליצחק יש משום חסד שהיא אשה טובה וחסודה, אבל יש בו גם משום אמת שהרי היא ממשפחתו, ולכן אם תסכימו לזיווג זה ישיש בו גם חסד וגם אמת הגידו לי, ואם לא אפנה על ימין או על שמאל לקחת או אשה טובה שאינה ממשפחת אברהם שזה חסד לבד או אשה כל שהיא ממשפחתו שזה אמת לבד ודו"ק. ועמ"ש עוד בפ' ויהי (מ"ז כ"ט).

וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמיואני נא מעט מים מברך (כד, יז).

נראה שהיו רגילים לשתות ע"י קנה סוף שהוא חלול (וכדרך שמצינו בסוטה יח. שתיה ע"י סיב ע"ש בפירש"י). וקנה סוף נקרא גמא (שמות ב, ג; איוב ה, יא; ישעיה לה, ז) וע"ש זה נקראת כל שתיה כזו גמיעה שעיקרו גמיואה כמ"ש בשבת (עו.) ע"ש. וזהו שאמרו ס"פ במה מדליקין שופר ראוי לגמע בו מים לתנוק.

ואבא היום אל העין ואמר ה' אלהי אדני אברהם אם ישך נא מצליח דרכי אשר אנכי הלך עליה (כד, מב).

מכלן שקפלה לו הדק (רש"י).

ופי' בספרים (בארות המים לר"צ מרימינוב) שר"ת של ואבא היום אל העין הוא השם שהוא ר"ת את השמים ואת הארץ, אלא שכאן הר"ת של ואת הארץ קודמים לר"ת של את השמים, וז"ש שקפצה לו הארץ. והענין כי שם זה הוא שם הדעת כנודע, ודעת כולל חו"ג דהיינו זו"ן והיינו שמים וארץ. והנה כאן הלך לבקש אשה והיא נודמנה לו מיד, וז"ש שקפצה לו הארץ שהיא בחי' אשה כנודע, וזהו שרמוזו כאן ר"ת של ו"ה מוקדם.

ובע"א י"ל דרמוז בזה הענין של בת היתה לא"א. והיא בת תחילה סימן יפה וכו"ה.

ויצחק בא מבוא באר לחי ראי והוא יושב בארץ הנגב (כד, סב).

להתפלל במקום שבו נשמעה תפלת שפחתו, וקודם שהתפלל כבר נשלם ענינו נחמן וקרנב אשתו ללל על דרך טרס יקראו ואני אלענה (ספורנו).

הענין דאי ברמב"ן (במדבר כ, י) בשם פרד"א שבאר שנזדמן לישמעאל הוא בארה של מרים שמועד לנסים ונעתק לבאר שבע. ובוחר (בראשית קלב.) דהמעייין של אליעזר הוא בארה של מרים, וארז"ל (עי' שמו"ר א' ל"ב) מזמן להם זיווגן על הבאר. והתפלל יצחק שיוזמן לו לאליעזר אותו באר, ונמצא זיווג רבקה ע"י אותו באר.

ויספ אברהם ויקח אשה ושמה קטורה (כח, א).

קטורה זו הגר ונקראת קטורה ע"ש שנאסר מעשיה כקטורת ושקשרה פתחה שלל מזווגה לאלס מיום שפרשה מאברהם (רש"י).

והנה הא דהוצרכו חז"ל לפרש כ"כ שבחה של הגר נראה דהוא משום דע"י לידת בני קטורה איגלאי מילתא שלא מאבימלך נתעברה שרה אלא מאברהם שחזר לנערותו. אבל עדיין יש לליצני הדור מקום לומר דקטורה זינתה תחתיו, וע"ז אמר שהייתה מפורסמת לצדקת שנאים מעשיה כקטורת ודו"ק. (ודברינו דלא לפמשי"כ לעיל פ' לך לך עה"פ ולישמעאל שמעתיך יי, ב) דמעשה זה של אברהם היה קודם לידת ישמעאל).

² במק"א כתבתי אמת פירושו יושר מצד משפט דרך ארץ ויושר החברה שזה לקחת אישה ממשפחתו שהוא דבר נאה ומתקבל וכמשארז"ל חסין שבעירך וכו'.

³ ויבואר בדברינו משאח"כ (תהלים פה, יא) חסד ואמת נפגשו צדק ושולם נשקו אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. פי' כשאדם עושה דבר שבו נפגשים ב' הדברים יחד גם חסד וגם אמת, דהיינו שהוא גם מעשה חסד וגם דבר ישר מצד הטבע, נמצא צדק ושולם נשקו כי תהי' לו צדקה לפני ה' על מעשה החסד, וגם הוא מרבה שלום מצד האמת שהוא נחנה ומנהגה. וחזור ומפרש אמת מארץ תצמח כי האמת ישולם שכרו בארץ ונכמ"ש הרמב"ם בפיה"מ ריש פאה